

ВІДГУК

опонента доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента НАПрН України, в.о. завідувача відділу проблем
приватного права НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка
Ф.Г.Бурчака НАПрН України Галянтича Миколи Костянтиновича на
дисертацію Грабового Олександра Анатолійовича на тему: «Договір
комерційного представництва у цивільному праві України», подану до
захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.094 у Національній
академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Розвиток в Україні ринкових відносин, ускладнення структури економічних зв'язків зумовили значне поширення відносин комерційного представництва. Представництво займає одне з центральних місць у системі цивільного права і має широку сферу застосування. Цивільно-правове забезпечення функціонування ринкової економіки має бути спрямоване на створення необхідних правових умов для ефективного господарювання підприємницьких структур. Постає необхідність дослідження різних договірних форм представництва, визначення комерційного представництва, його місця у цивільному праві України. Актуальність теми обраної для дисертаційного дослідження також визначена особливим різновидом представництва, оскільки вчинення правочинів у сфері підприємницької діяльності комерційним представником є ефективним способом набуття, зміни або припинення прав та обов'язків для учасників цивільних відносин. Зі змісту ст. 243 ЦК України випливає, що договір комерційного представництва відіграє значну роль при здійсненні підприємницької діяльності. Відсутність теоретичної бази та наукових розробок зумовлюють необхідність визначення правової природи договору комерційного представництва. Усунення цієї прогалини у вченні про представництво є необхідним, метою даного дослідження є аналіз теоретичних засад побудови комерційного представництва.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки та

рекомендації, сформульовані дисертантом, своєю переважною більшістю, є аргументованими і переконливими. При їх доведенні та обґрунтуванні автором використано широке коло вітчизняних й зарубіжних наукових джерел з цивільного права, українське та зарубіжне законодавство.

Джерельну базу дослідження можна вважати цілком достатньою, оскільки дисертант при проведенні дослідження використав значну кількість наукових та інших джерел (їх список охоплює 275 найменувань). Слід відзначити, що достатню увагу автор приділив аналізу зарубіжного досвіду врегулювання відповідних правовідносин та доведенню доцільності запровадження в цивільному законодавстві окремих положень, що засвідчили ефективність їх застосування в інших державах.

Структура дисертації обумовлена завданнями та відповідає внутрішньому логічному зв'язку етапів дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 239 сторінки, з них основного тексту – 207 сторінок. Список використаних джерел містить 275 найменувань.

У дисертації матеріал викладено юридично грамотно та логічно. Ведення наукової дискусії відзначається належною поміркованою коректністю і аргументованістю. Під час доведення власної позиції автор дотримується академічного етикету.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають історико-правовий, формально-догматичний, системно-структурний, формально-юридичний та прогностично-правовий методи, а також методи узагальнення та моделювання.

Використання зазначених методів дозволило автору розробити нові концептуальні підходи щодо розв'язання теоретичних та практичних проблем застосування договору комерційного представництва, а також сформулювати відповідні пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є першою у науці цивільного права дослідженням саме договору комерційного представництва в системі цивільно-правових договорів, виокремлення з інших договорів про надання послуг.

При цьому обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації обумовлюється тим, що елементи наукової новизни досліджені достатньою мірою та відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертанта.

За результатами виконаного здобувачем дослідження на захист ним виносяться ряд науково-теоретичних положень, що згруповані у три категорії: положення, що виносяться на захист вперше; положення, що спрямовані на удосконалення вже наявних у науці тез та висновків; положення, за допомогою яких розвиваються наявні у науці обґрунтування, твердження і тези. У положеннях, що виносяться на захист вперше, зокрема, запропоновано, встановлено, що договір комерційного представництва має цивільно-правову природу при використанні його, як способу представництва інтересів суб'єктів цивільних правовідносин під час здійснення підприємницької діяльності (С. 21 Дисертації).

Також, обґрунтовано положення щодо звичайних умов договору комерційного представництва, якими можуть бути умови про відшкодування підприємцями комерційним представникам витрат, які були здійснені останніми з метою належного виконання зобов'язання. При цьому у випадку відсутності в договорі обов'язку особи, яку представляють, відшкодувати комерційному представнику понесені ним витрати, останній не позбавляється права вимагати у контрагента відшкодування всіх витрат, які були здійснені комерційним представником (С. 21 Дисертації). Зроблено висновок про те, що в договорі комерційного представництва доцільно застосовувати положення про делькредере (*delcredere*) у випадку, коли комерційний представник поручається перед особою, яку він представляє, за

третю особу. Перевагами застосування делькредере будуть: а) для комерційного представника – делькредере є додатковою винагородою, яку він отримує від підприємця, внаслідок належного виконання зобов'язання третьою особою; б) для підприємця, – делькредере спрямоване на зниження ризиків, оскільки останній отримує від комерційного представника компенсацію за невиконання зобов'язань третіми особами (С. 21 Дисертації).

Поряд з положеннями, що вперше виносяться на захист, новизною характеризуються також положення, в яких здобувач пропонує удосконалити чи розвинути певні твердження, тези, пропозиції чи висновки, що були сформульовані у науці раніше.

Слід звернути увагу і на цілу низку пропозицій, які розроблені дисертантом на стор. 206-298 Дисертації з метою удосконалення норм цивільного законодавства України. Зокрема пропонуються закріпити положення про договір комерційного представництва у ч.1 ст.116, ч.1 ст.24 ЦК України, доповнити ЦК України окремою главою 68-1 «Договір комерційного представництва» та ст. 1010-1 «Договір комерційного представництва», ст. 1010-2 «Сторони у договорі комерційного представництва», ст. 1010-3 «Предмет договору комерційного представництва».

Отже, виклад основного змісту дисертації О. А. Грабового свідчить про те, що в ній містяться важливі висновки, які стосуються правового регулювання інституту комерційного представництва за цивільним законодавством України, а також науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на оптимізацію цивільного законодавства України.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ та кафедри цивільно-правових дисциплін.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 28 листопада 2017 р. (протокол № 27).

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає встановленим нормативним вимогам та профілю спеціальності 081 – Право.

Висновки дисертанта, з огляду на розвиток наукових досягнень і практичних напрацювань, є цілком обґрунтованими. Рекомендації, запропоновані у роботі, можуть бути використані при розробці змін та доповнень до цивільного законодавства України.

Крім того, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для удосконалення цивільного та господарського законодавства в частині правового регулювання правовідносин, що регулюють надання послуг комерційного представництва; науково-дослідній роботі – як методологічне підґрунтя для проведення подальших науково-теоретичних досліджень в галузі цивільного права щодо надання послуг комерційного представництва; правозастосовній діяльності – під час укладення, зміни та розірвання договорів комерційного представництва, під час розгляду справ, що виникають з таких договірних правовідносин; навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право України», а також відповідних спецкурсів, при підготовці підручників, навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів з указаних дисциплін.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження. Дисертантом стисло окреслені основні результати дослідження та зазначені положення наукової новизни.

Анотація відповідає вимогам, передбаченим пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня

2019 року № 167, а також пунктом 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції достатньо повно зайшли відображення у 8 наукових працях, у тому числі 3 статей – у наукових фахових для юридичних наук виданнях України, 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави, яку включено до міжнародної науко метричної бази, 4 тез наукових доповідей – у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Основні теоретичні положення та їх аргументація, рекомендації практичного характеру щодо удосконалення цивільного законодавства України, які містяться в дисертації, апробовані автором на чотирьох всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. Опубліковані статті повною мірою відображають окремі аспекти дисертаційного дослідження.

Потрібно ще раз наголосити, що наукові розробки автора відповідають рівню останніх досягнень теорії і практики цивільного права. Також варто відзначити значну кількість нових підходів до розглянутої проблеми, які збагачують наукову думку, дають змогу з іншого боку розглядати традиційні позиції вчених.

У зв'язку із цим можна зробити висновок про оригінальність, самостійність та наукову новизну рецензованої роботи та використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності у повному обсязі, що підтверджується наступним.

Дисертаційне дослідження О. А. Грабового містить посилання на

згадані автором у тексті джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики досліджень.

Таким чином, у рецензованій дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дисертаційного дослідження.

Втім, позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертантом дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити певні зауваження щодо окремих дискусійних положень роботи, які потребують уточнення, деякі із зауважень стосуються спірних питань і потребують від дисертанта додаткової аргументації.

1. В роботі автор звертається до Господарського кодексу України. В межах п. 1.3. Дисертації автор наводить різні погляди вчених щодо таких категорій, як «договір доручення» та «агентський договір», але не робить власних висновків, чи це різні або тотожні поняття. Розуміючи бажання розробників ЦК України і ГК України створити єдину систему представницьких відносин у цих двох кодексах, втім хотілось би почути власну позицію щодо регулювання агентських відносин, інших суміжних правовідносин.

2. В Україні в правозастосовній діяльності відносини комерційного представництва можуть реалізовуватися не тільки в договорах доручення а й комісії, агентському договорі. Відносини комерційного посередництва за предметом ширше, оскільки охоплюють не тільки вчинення правочинів у сфері підприємницької діяльності (тобто фактично комерційне представництво), але й надання фактичних послуг (сприяння в укладанні правочинів), при цьому останні можуть виступати як самостійний предмет відносин комерційного посередництва. Твердження О. А. Грабового про те,

що «предметом договору комерційного представництва є юридичні дії особи, уповноваженої постійно з метою набуття прибутку *виступати представником підприємців при укладенні* ними правочинів у сфері підприємницької діяльності» (С. 95 Дисертації) потребує додаткової аргументації. Вважаємо, що предметом договору є вчинення юридичних та фактичних дій від свого імені, але за рахунок особи, яку він представляє, або від імені і за рахунок особи, яку він представляє в інтересах особи, яка надала доручення.

3. У п.п 2.1. Дисертації «Порядок укладення договору комерційного представництва» автором розглядаються порядок, предмет, умови укладення договорів комерційного представництва та їх правова характеристика. В той же час недостатньо уваги приділяється особливостям укладення договорів в різних сферах підприємницької діяльності (комісії, перевезення, транспортного експедирування, зберігання, брокерської діяльності професійних учасників ринку цінних паперів тощо). Також, на стор.104 Дисертації зазначено, що договір комерційного представництва підлягає укладенню за загальним порядком, який передбачений главою 53 розділу II ЦК України «Загальні положення про договір». Виходячи з цього, під час прилюдного захисту дисертації хотілося б заслухати позицію автора щодо укладення договорів комерційного представництва різних сферах підприємницької діяльності.

4. На нашу думку, у роботі доцільно було б детальніше зупинитися на ліцензійних договорах в сфері інтелектуальної власності, договорах щодо страхування (С. 98 Дисертації). Наприклад ст. 15 ЗУ «Про страхування» передбачає, що страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників, якими можуть бути страхові або перестрахові брокери, страхові агенти. Так само йдеться в інших законах України. На наш погляд, потребує додаткової аргументації положення про суб'єктний склад правовідношення з огляду на інші законодавчі вимоги до суб'єктів комерційного представництва, ніж містяться в ЦК України.

5. У підрозділі 3.2 «Розірвання договору комерційного представництва» розглядаються питання припинення договору. Виходячи з цього, під час прилюдного захисту дисертації хотілося б заслухати позицію автора щодо особливостей підстав припинення та розірвання зазначеного договору комерційного представництва та визначити особливі правові наслідки порушення суб'єктами комерційного представництва своїх обов'язків.

Разом з тим, вищевикладені зауваження свідчать про науковий інтерес і підставу для дискусії, що підвищує якість дослідження та позитивно впливає на високий науково-теоретичний рівень роботи. Дисертація, підготовлена О. А. Грабовим, є самостійною кваліфікаційною науковою працею, виконана здобувачем особисто, містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених ним досліджень, що мають істотне значення для розвитку науки цивільного права, дістали втілення у відповідних наукових публікаціях, свідчать про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Грабового Олександра Анатолійовича «Договір комерційного представництва у цивільному праві України» містить нові наукові положення та науково обґрунтовані результати в галузі цивільного права, що в сукупності розв'язують важливе науково-прикладне завдання. За своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, яка містить суттєві положення для розвитку науки цивільного права. Робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, а її зміст повною мірою розкриває тему дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, в цілому є належним чином аргументованими, достовірними і новітніми. Окрім того, дослідження має і

практичну спрямованість, оскільки містить низку конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства.

Дисертація «Договір комерційного представництва у цивільному праві України» є комплексним дослідженням за відповідним науковим напрямком і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), в тому числі вимогам, передбаченим пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор Грабовий Олександр Анатолійович на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

В.о. завідувача відділу проблем приватного права

НДІ приватного права і підприємництва ім.академіка Ф.Г.Бурчака

НАПрН України,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

Микола ГАЛЯНТИЧ